

Élet a Halál után

szellemi örökségünk, Halász Gábor

(Hoffmann Edith munkája)

Lovász Dorottya
Európa 2000 Középiskola
Budapest, 2012.11.15.

“Kedves Ágnes ifiasszony, ha nem haraxik, arra kérjük, ne fáradjon ki hozzánk pénteken, hanem inkább engedje meg, hogy mi tegyük Magánál tiszteletünket pénteken ½ 6 óra tájban. Kezét csókolja: Tóni, Gábor”¹ Ez a levél 1944. szeptember 26.-án keletkezett munkaszolgálaton. Rajta Halász Gábor és Szerb Antal keze nyoma. Azé a Halász Gáboré és Szerb Antalé, kiknek, irodalmi-jelentősége a magyar kultúrában elismert. Ennek ellenére elvesztettük őket. Miért? A következő esszében a történelem segítségével szeretném megválaszolni a „miértet” Ezen belül bemutatni a magyar holokausztot és annak meghatározó előzményeit, egészen a dualizmus koráig visszamenőleg, hogy részletes képet alkothassak az antiszemita eszmék terjedéséről. Kiemelve hatásait a magyar társadalomra nézve, hangsúlyozva a több százezer polgár és számos értelmiségi személy elvesztésének tragikumát. Majd részletesen elemzem Halász Gábor irodalomtörténész és kritikus életét, ezzel példázva egy értelmiségi személy pályáját és megvizsgálom, hogyan élhette meg a kor rá ható eseményeit.

Ahogy a bevezetésben leszögeztem, esszém átfogó képet szeretne adni az antiszemitizmus elterjedéséről. Ezért a történelmi áttekintést a 1867-es Kiegyezéssel kezdeném. Az 1867-ben megkötött kiegyezés létrehozta az Osztrák-Magyar Monarchiát. A kiegyezés politikai stabilitást hozott a térségnek, lehetővé tette a magyarok számára a lehetőség szerinti maximális érvényesülésüket az 1848-as törvényeink alapján. A dualizmus időszakában az ország mezőgazdasága körülbelül 220%-ot, az ipar pedig 424%-ot növekedést mutatott.

Vizsgáljuk meg a társadalmat közelebbről. Magyarországon a 19. század második felében, torlódott társadalom alakul ki, ez azt jelenti, hogy a feudális rétegek mellett megjelennek polgári társadalmi rétegek is, ezért éleződnek ki éles társadalmi ellentétek. A monarchia társadalma, ahogy említettem, rendkívül tagolt, a leggazdagabb réteg a nagybirtokos réteg vagy más néven arisztokrácia. Az arisztokraták világa, zárt és elkülönülő világ, mindenki őket utánozza, életükkel egyfajta mintát adva a többi társadalmi rétegnek. Rendkívül sok nyelven beszéltek, nagy hangsúlyt fektettek a viselkedéskultúrára, így ők reprezentálták az országot, fontos politikai szerep volt az övék.

A nagypolgárság szűk réteg, de gazdaságilag egyre befolyásosabb. Jelentős részük zsidó származású. Hogy élni tudjanak, vállalkozni és asszimilálódni kezdenek. Elzárkóztak a társadalom alsóbb rétegeitől, de jó a kapcsolatuk az arisztokráciával, érdekházasságot köthettek. Híresebb iparosok például Weiss Manfréd a Csepel művek igazgatója, vagy Dreher Antal a Dreher sörgyár tulajdonosa.

A dzsentrik jómódú középbirtokosok, akik ebben az időben veszítik el birtokállományukat, a passzív ellenállás illetve a sok utód miatt. Munkaként, megyei adminisztrációs tisztségeket töltöttek be, vezető pozícióban. Érdekes, mert fenntartották az úri külsőségeket, de anyagi helyzetük ezt

¹ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 506. oldal

alapvetően nem tette lehetővé. Ugyanakkor világi viselkedés, könnyed humor jellemezte őket. Kialakult az „úri középosztály” rétege, ami az érettségit tett személyekből, a volt dzsentrikből, a vállalkozókból és a közép- és kispolgári egzisztenciákból álltak. Ebbe a társadalmi csoportba asszimilálódnak a németek és zsidók jelentős része. A zsidóság a polgárosodás motorja, mert ők azok, akik nem kapják meg az államtól ugyanazokat a könnyen végezhető állásokat a vármegye és az államélet területén, ezért sokat kell tanulniuk és kockáztatniuk, hogy érvényesülni tudjanak. Ők nagy számban lesznek orvosok, újságírók, gyárosok, színészek, mérnökök.

A dualizmus időszakában az antiszemitizmus burkoltan már jelen van (vallási és gazdasági értelemben is), de politikát nem lehet erre az eszmére építeni. Erre jó példa az Antiszemita Párt Istóczy Győző vezetésével. 1884-ben a választásokon, 17 képviselőt jutattak be a parlamentbe, de nem találtak igazi támogatókat, így a párt kettészakadt, majd felbomlott.

A másik fontos említeni való jelenség, a Tiszaeszlári vérvád. Ez az esemény vízváltó volt az antiszemitizmus kapcsán. 15 embert, köztük 14 zsidó és egy magyar személyt fogtak perbe Solymosi Eszter meggyilkolásának ügyén. Eötvös Károly megvédte a vádlottakat, pedig tudta, hogy ezzel karrierjének vége szakad. A vádlottakat végül felmentették.

A következő történelmi fordulópont, az ország fejlődését megrekesztő, első világháború volt. 1914. július 28-án kitört a világháború. 1918. november 11-én Németország és az Osztrák-Magyar Monarchia vereségével zárult. Magyarország, 1920. június 4-én, a versailles-i Trianon palotában, aláírta a trianoni békeszerződést. A Trianoni béke területi csonkításai (az ország elvesztette területének kétharmadát és minden harmadik magyar határon kívülre került) miatt, Magyarországon felmerült a revízió gondolata, hiszen egy politikai erő sem fogadta el Trianont, viszont a revízió elérését illetően már nem volt egységes álláspont. Trianon összeomlasztja az országot gazdaságilag és társadalmilag is. A dzsentrik nem tudtak többé az államból élni, az állam nem tudta tovább eltartani őket, földönfutók lettek. Becslések szerint körülbelül 400,000 magyar ember menekült vagonokban Magyarországra, de itt nem tudták elszállásolni őket, kénytelen volt az úriember is vagonokban aludni. Hatalmas éhség és nyomor volt. Viszont a polgári szakmák virultak, orvosra, ügyvédre, mindig szükség van, így az e szakmákban tevékenykedő, főleg zsidó származású polgárokat nem viselte meg annyira Trianon, mint a magyarság előkelőbb részét. Az 1920 nyarán, kormányváltás során hatalomra kerülő Teleki Pál miniszterelnök rájött, hogy az úri középosztálynak, már nincs ahhoz vagyoni háttéré, hogy mellőzze az egyetemi tanulmányokat, emellett Budapestre mintegy 400,000 magyar nemzetiségű személy érkezett, növelve a konkurenciát és a társadalmi feszültségeket. Ez felerősítette az antiszemitizmust. Teleki Pál kormánya ezért az egyetemre felvett hallgatók nemzetiségi arányát, lakosságon belüli arányuk szerint határozta meg. Ez volt a zárt szám, vagyis a *numerus clausus*. A rendelkezés alapvetően a zsidóságot sújtotta, hiszen a dualizmus korában főleg ők építették az értelmiségi réteget. Ez volt az

első alkalom, hogy asszimilálódott magyar embert, zsidó származása miatt megkülönböztetnek. A törvényt 1927-ben a visszavonják.

Eközben Németországban Adolf Hitler (a müncheni sörpuccs után) a börtönben megírja a *Mein Kampf*-ot (Én harcom). Könyvében a zsidóságot nevezi meg minden válság és probléma okozójának. Ideológiája erősen demagóg volt. Hitler harcot hirdetett a háborús sérelmek megtorlására, a parasztnak földet, a munkásoknak munkát ígért. Hitler a fajelméletre alapozta ideológiáját, miszerint a németek "árja" nép, felsőbbrendűek a többi néppel szemben, főleg a zsidókra értette az alsóbbrendű jelzőt, ez is mutatja, hogy nyíltan antiszemita volt. Hitler hatalomra kerülését a világválság előzte meg, ahol a nyomor és kilátástalanság fokozta az indulatokat, melegágyat teremtve az antiszemitizmus terjedésének. 1933. január 30-án Hindenburg köztársasági elnök kinevezte Hitlert kancellárrá, ezzel megtéve őt a koalíciós kormány élére. 1935-ben meghozta a *nürnbergi törvényeket*, amik diszkriminálták a zsidóságot. A törvény szerint a zsidónak minősülő személyeket megfosztják állampolgárságuktól. 1938 novemberében pedig az Ernst Eduard vom Rath meggyilkolásáért, megtorlásként szolgáló kristályéjszakán, országosan felgyújtották a zsinagógákat és zsidó boltokat romboltak le a rendőrség beavatkozása nélkül. A zsidóság fokozatosan szorult helyzetbe kerül Németországban.

Magyarországon is egyre veszélyesebb volt helyzet. A világháborúk között elindult egy jobb oldali radikalizálódás. A magyar kormányból egyre jobban kiszorulnak a demokratikus politikusok, nagyobb teret nyertek a németbarát társaik, például Gömbös Gyula. Egyre nyíltabb az antiszemitizmus, ami ellen nem vagy enyhén lépnek fel, például az iskolákban nyíltan lehetett "zsidózni". 1938-1939-ben a magyar politika vágya a revízió, tudják, hogy csak a nagyhatalommá vált Németországgal lehet elérni. Ezért Imrédy Béla és Horthy Miklós 1938-ban elfogadtatta az országgyűléssel, az *első zsidótörvényt*, ezzel (részben) eleget téve a németek követeléseinek és az erősödő magyar szélsőjobb vágyának. A törvény 20%-ra tette a magyar izraelita vallású állampolgárok értelmiségi munkában való részvételét. A zsidókat vallási alapon diszkriminálták. Teleki Pál pedig 1939-ben elfogadtatta a parlamenttel az Imrédy által előkészített *második zsidótörvényt*. Fontos, hogy itt már faji alapú a megkülönböztetés, a törvény zsidónak minősítette a két izraelita nagyszülővel rendelkező állampolgárokat. A törvény 6%-ban maximalizálta a zsidók arányát a szellemi foglalkozásokban, tiltotta, hogy zsidó ember állami, igazságügyi intézményben vagy középiskolában dolgozzon. Továbbá nem tölthetett be olyan állás a médiában, színházban, ami befolyásolja a szellemi irányvonalát a fórumnak.

1941. június 26-án Magyarország belépett a második világháborúba, a németek oldalán. Még 1941 augusztusában kiadták a *harmadik zsidótörvényt* a németek követelésének eleget téve, amennyiben nemet mondanak, Hitler bevonult volna az országba. Ellenben nem igaz, hogy csak Hitler nyomására készülnek a törvények, Magyarországon ekkor már a szélsőjobboldal megerősödött és ez

csak tovább segítette a zsidóság fokozatos diszkriminációját. A törvény tiltja a faji alapon zsidónak minősülő és nem zsidónak titulált állampolgár házasságát vagy nemi kapcsolatát. Emellett a környező országokban már elkezdődött a fizikai megsemmisítés, folyamatosan menekültek Magyarországra a kint kisebbségben élő, magyar zsidók. Ez idáig a magyarországi zsidó állampolgárokat kevésbé érte atrocitás, mint a környező országokban.

1944. március 19-én a német csapatok bevonultak Magyarországra, átvéve a hatalmat és megszüntetve az ország függetlenségét. Ezzel megkezdődött az előkészítés folyamata, amihez egy törvénycikkelyt is csatoltam: „1944. évi 1240. számú miniszterelnökségi rendelet a zsidók megkülönböztető jelzéséről: A jelen rendelet hatálybalépésétől kezdődően minden 6. életévét betöltött zsidó személy – nemre való tekintet nélkül – köteles házon kívül felső ruhadarabjának bal mellrészén, jól láthatóan – varrással 10 x 10 cm átmérőjű szövet-, selyem- vagy bársonyanyagból készült, „kanárisárga” színű, hatágú csillagot viselni. 1944. április 5., Sztójay Döme miniszterelnök”² A törvényről, így nyilatkozik, az akkor 7 éves nagyapám: „Arra emlékszem hogy amikor néha, egyszer-kétszer el kellett menni valahova, akkor ballonkabátot húzott rám az anyám, amelyik olyan, olyan kicsit drapp volt és akkor arra tűzte a sárga csillagot és akkor úgy nem volt feltűnő, hogy ne legyen annyira rikító, mint egy fekete kabáton mondjuk.”³ 1944. áprilisában indulnak el az első vonatok a koncentrációs táborokba, három és fél hónap alatt körülbelül 432 ezer embert likvidáltak. A nagyapámat nem deportálták, megmenekülése, mégis érdekes példaként szolgálhat, egy zsidó fiatal sorsára: „Első lépésben, az anyám.. ugye akkor mindenki hamis papírok után kajtatott és szerzett hamis papírokat. (...) Ugye, az volt az első ugye, hogy az anyámnak és nekem külön kellett válnunk az apámtól, mert őo mirajtunk nem lehetett kézzelfoghatóan bizonyítani, hogy mik vagyunk, hogy kik vagyunk, mik vagyunk. Az anyám, az anyám a papírjai szerint erdélyi menekült lett, (...) leányanya volt a gyermekével, aki én voltam. Ugye ez volt az első ilyen dolog. Az apám pedig Varga Péter lett, Varga Péter, aki tíz évvel öregebb volt, mint ő. És bujkált a... annak a papírkereskedelmi cégnek a raktárában, ahol egyébként addig dolgozott.(...) A Vörösmarty utcában kérlek szépen, az egy érdekes dolog volt, ugye rengeteg sok gyerek volt és rengeteg... őo nagyon kevés élelmiszer és rettenetesen éhesek voltunk állandóan, erre emlékszem, én azóta, nincs olyan ebéd, hogy ne egyek meg mindent és otthagyjak a tányéron egy falatot is. Mert, mert én akkor annyit éheztem, hogy én azt azóta 60 év alatt sem felejtettem el.”⁴ 1942-ben kiállított *wannsee-i* program alapján, a nácik koncentrációs táborokba szállították az összegyűjtött zsidókat, ez volt a végső megoldás, vagyis *Endlösung*. A legismertebb megsemmisítő táborok, például Auschwitz-Birkenau, Dachau, Buchenwald, Treblinka. Részben megsemmisítő, részben

² Wikipédia – A zsidó holokauszt Magyarországon

³ Önálló kutatás az Európa2000 Középiskola Holokauszt szakkörének keretében

⁴ Nagyapám visszaemlékezése, önálló kutatás

munkatáborok voltak, aki nem volt munkaképes, öreg, beteg vagy gyerek volt, azonnal gázkamrába küldték, aki még képes volt dolgozni, azt pedig munkára fogták. Létrehozták a gettót is, az adott város elkerített részét, ahova a zsidókat telepítették, majd őket is marhavagonokba tették és deportálták. Az antiszemitizmus és a félelem miatt a zsidók nem ellenálltak a deportálásnak. Nem tudták mi vár rájuk. Az általános félelem ellenére történtek lázadások. A legjelentősebb fellépés a tragikus bánásmód ellen, a varsói gettólázadás volt, 1943 tavaszán. A lázadók 1000 SS katonát gyilkoltak le sajátkésztetésű fegyvereikkel. 12 ember élte túl a lázadók csoportjából az eseményt.

A közel 10 milliós európai zsidó lakosságnak, több mint a felét, 6 millió embert öltek meg (köztük számos magyar zsidóval).

A történelmi összefoglalásban áttekintettük a zsidóság totális diszkriminációjának folyamatát. Ízelítőt kaptunk egy túlélő gondolataiból is, aki bár nagyon fiatal volt, hiteles képet adhat a nehézségekről, gyermekfejjel visszagondolva a viszontagságokra, a részben megválaszolatlanul maradt kérdésekre. Most tekintsünk kicsit másfelé, a történelmi áttekintésben hangsúlyoztam, mennyire fontos elem a zsidóság az értelmiség szerepében, ezért esszém következő részében egy értelmiségi zsidó embert mutatok be, hogy még közelebbről vizsgálhassuk a kor borzalmait.

Halász Gábor 1901. június 4.-én született Budapesten, a Baross utcai szülészeti klinikában, mint törvénytelen, késői gyermek. Apja idősebb Halász Gábor a III. Kerületi előjáróságban dolgozott nyugdíjazásáig. Anyja Rosenfeld Száli, egy Zala megyei zsidó család leszármazottja. A család a III. kerületi Selmeci u. 25. szám alatt lakott. Halász Gábor, szülei 1908. augusztus 31-ei házassága után, törvényes gyermek lett. Életében nagy fordulat, hogy családjá 1909-ben áttért a református hitre. Bár elemibe nem járt, tudáséhsége fiatalkorában is hatalmas volt, így ír erről Kőhalmi Bélának - „gyermekkorom óta állandó kísérőim a könyvek.”⁵ Viszont szülei, gimnáziumi tanulmányira nagy hangsúlyt fektettek. Halász Gábor először a III. Kerületi általános - mai nevén Árpád - Gimnáziumban, majd a II. Kerületi Érseki - mai nevén Rákóczi - gimnáziumban tanult. 1916-tól a pályáját meghatározó, Lónyai utcai Református Főgimnáziumba járt, ahol a kimagasló teljesítményét hamar felismerték. Ösztöndíjat kapott, már az első évben, az Egyesült Fővárosi Takarékpénztártól, 200 koronát, amit ettől kezdve, minden évben, amíg ott tanult, megkapott. 1920-ban a Pázmány Péter Tudomány egyetem magyar- történelem-filozófia szakos hallgatója. Részt vett a Négyesy László irodalomesztétikai alkotókörén, az előadások nagyon sok újdonságot nyújtottak Halásznak, aki szívesen élt, az új tudás megszerzésének lehetőségével, az egyetemi órák felvételét igazoló lapokról kiderül, hogy mennyi fakultatív, elméjét tágító szemináriumon, előadáson vett részt. 1923-24. tanévben, egyetemi katedrát kapott. 1925-ben megszerezte diplomáját és néhány hónapot állami ösztöndíjjal Párizsban töltött. Először idegennek érezte Párizst: „Igazán csak a

⁵ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 186. oldal

Pestre emlékezés ér ebben a Párisban valamit”⁶- írta decemberben, de később mikor a Sorbonne-ra járt, megtanulta megérteni a francia gondolkodást, nehéz szívvel búcsúzott a várostól: „Nem lehet, nem igaz, hogy itt rosszul érezze magát valaki, innen elkíváncsozom, mikor ki tudja, talán soha nem látja többé.”⁷ Nem csak a szellemi örömök, hanem kapcsolatok szempontjából is fontos volt Halásznak az utazás, Párizsban válnak kebelbarátokká Szerb Antallal. Ezután 1926-ban fél évet Olaszországban töltött. 1927-től az Országos Széchényi Könyvtár, fizetésben nem részesülő, önkéntes gyakornoka volt. Itt olvasható, Hóman Bálint (Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója) levele, az Országos Széchényi Könyvtár igazgatójához: „...dr. Halász Gábor urat önkéntes gyakornoki minőségben alkalmaztam és szolgálattételre az Országos Széchényi Könyvtárhoz osztottam be. Nevezettet alkalmazásáról egyidejűleg azzal értesítettem, hogy szolgálati idejét napi négy órában állapítottam meg.”⁸ Halász Gábor számára a könyvtár, szelleme kiteljesedésének elsődleges helye. Mikó Krisztina könyvében olvasható: „Számára ugyanis a könyvtári és irodalomtörténeti munka elválaszthatatlan és egymást kiegészítő egységben jelentette a hivatást.”⁹ 1930. január 28-án megkapta első, múzeumi segédőri kinevezését. 1930 és 1937 között a Kézirattár munkatársa, majd Rédey Tivadar mellett, helyettes vezetőként dolgozott a Nyomtatványtár katalógusosztályán. „Nagyon jól állt neki a Széchényi Könyvtár”¹⁰ – így említi őt visszaemlékezésében Cs. Szabó László. 1943-ban osztályvezető lesz, Őt bízták meg a Kézirattár és a Muzeális gyűjtemények vezetésével. 1925-től a *Napkelet* című folyóiratban kritikus, majd 1931-ben megjelenik az első írása, *Néhány szó a nagy vitáról*, a *Protestáns Szemlében*. 1932-ben megjelenik a *Nyugatban, Jegyzetek Goethe-sorokhoz* című tanulmánya. Ebben az évben Baumgarten-díjjal jutalmazták. Babits, a *Nyugat* főszerkesztője is kiváló véleménnyel van a kritikus iránt. Babits *poeta doctus* azaz tudós költő, de bátran használhatjuk ezt a jelzőt Halászra is, ennek alátámasztására Babitstól idézek: „Ha valaki nem tud valamit, kérdezze meg Halász Gábort...”¹¹ Hatalmas tudásának egyik alapja, hogy az európai műveket eredeti nyelven olvasta el, nem pedig fordítások útján. 1933-ban részt vesz a Magyar Irodalmi Társaság megalapításában. 1941-től a *Nyugat* megszűnte után, a *Magyar Csillag* munkatársa lett a német megszállásig. Halászt érzékenyen érintik az antiszemita megmozdulások, a kormány radikalizálódása, érzi, hogy a “vihár közeleg”, később a német megszállást követően ezt a párbeszédet jegyezte fel Tolnai Gábor, Halász jó barátja: „A németek bevonulását követő napon bementem hozzá a Széchényi Könyvtárba. A könyvtár egyik földszinti ablakmélyedésében ültünk, tanakodva. - Túléljük? - kérdezte Halász Gábor menyasszonya, aki ugyancsak jelen volt. - Elszánt bizakodással, igennel válaszoltam, Halász

⁶ Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia 13. oldal

⁷ Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia 13. oldal

⁸ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 186. oldal

⁹ Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia 13. oldal

¹⁰ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 185. oldal

¹¹ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 185. oldal

kétkedve rázta a fejét. A német megszállás nyomasztó légkörében mintha leszámolt volna mindennel.”¹² 1943. július 18-án behívták munkaszolgálatra, az Aréna úti, Albrecht Laktanyába. Mivel apja, csak Halász 8. életévében szentesítette őt, mint törvényes gyermekét és tért át a református hitre, a *harmadik zsidótörvény* hatálya alá esett. De Fitz Józsefnek, a Széchenyi Könyvtár főigazgatójának közbenjárására felmentették, levele egy fontos részletét mellékeltem amit, Színei Merse Jenőhöz, a kultúrminiszterhez intézett: „Excellenciád 1943. jan. 11-én kelt 6386/943. O.M. számú rendeletével visszavonta az Országos Széchenyi Könyvtárba kinevezett dr. Halász Gábor alkönyvtárnok s az ide szolgálattételre beosztott dr. Honti János gimn. h. tanár katonai munkaszolgálat alól való felmentését. Mivel mindkét tisztviselőnk a könyvtárban olyan munkakört tölt be, melyben jelenleg . . . pótolhatatlanok ... és kénytelen lennék egyes munkaköröket szüneteltetni, ami esetleg bizonyos munkálatok végleges abbahagyását jelentené, arra kérem Nagyméltóságodat, hogy ezen határozattól méltóztassék eltekinteni s mindkettőjük felmentését engedélyezni.”¹³ 1944-ben a Széchenyi Könyvtár Kézirattárából történt nyugdíjazása után már hiábavaló volt a közbenjárás. Július 5-én újra behívták kiegészítő munkaszolgálatra, Jászberényből Monorra, majd Pestre került, a Hungária körút 140. alatti barakkiskolába, innen Lehel úti élelmiszerraktárba küldték, ahol egymásra talált Mikó Krisztina szavaival élve a “tragikus sorsú irodalmi triumvirátus”: Sárközi György, Szerb Antal és Halász Gábor. Megszabadításukat kortársaik, mint Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs és Weöres Sándor tervezték, sajnos sikertelenül. Nagyon fontos megemlítenem, hogy az irodalmi triumvirátus kapcsolatot tartott a külvilággal, ennek véleményem szerinti egyik oka, értelmük és reményeik tudatos fenntartása. A Nemes Nagy Ágnesnek küldött levelekből számos dolgot kihámozhatunk: „Örülök, hogy kiváló levelezői sorába én is beléphettem, iparkodom majd jól megfelelni a feladatomnak. Előadásaim tárgya irodalom és élet kapcsolata lesz, jó? Példáim az angol költők és Maga. Ahogy már levelein keresztül ismerkedni tudok egyéniségével...”¹⁴ levelének ezt a részletét igazolásnak illesztettem be, fentebb olvasható gondolatmenetemre. A következő idézet is ebből a levélből van, viszont ez már a körülményekre ad példát: „Jó itt a ligetben, a félóra lopott szabadságban, töményített sűrű szabadság ez, mert hosszú rabság előzte meg. Élni, úgy látszik, mégis jó dolog. (...) Este alig van időnk evésre és tisztálkodásra, Shakespearem is pihen, amit nagyképpen, de mégis szenvedéllyel magammal hoztam.(...) Kedves Ágnes, hírt adhatna magáról ide is. Címem: Hungária út 140. Polgári leányiskola, 701/304 munkásszárad. A leveleket természetesen cenzúrázzák. Iparkodom majd békebeli színvonalon maradni, nehogy csalódjon bennem, bár ez az élet erősen hülyít.”¹⁵

¹² Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchenyi Könyvtár 205. oldal

¹³ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchenyi Könyvtár 202. oldal

¹⁴ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 499. oldal

¹⁵ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 499-500. oldal

Majd egy másik példa arra, hogy az egyetlen menedéküknek, a humor maradt „Kedves Ágnes ifiasszony, ha nem haraxik, arra kérjük, ne fáradjon ki hozzánk pénteken...”¹⁶ Szerb Antal levelével zárul a levelezésük: „Kedves Ágnes, Balázs, nagyon kérem, látogassanak meg még egyszer, holnap szerdán. Egy egészen új az eddigieknél sokkal jobb figuráról van szó. ...”¹⁷ Nemes Nagy Ágnes ekként emlékezik az utolsó levélre: „Ez volt az utolsó levél, amit Szerb Antaltól kaptam. Az új szökési kombináció sem vált be. A körülmények és iratok elő voltak készítve, Nyugatra vitelük előtt azonban századukat elhagyni nem tudták. Szerb Antal, Halász Gábor, Sárközi György sorsa ismeretes. Ezzel voltaképpen véget ér a 44-es levélcsoomó”¹⁸ 1944. november 28-án Fertőrákosra, majd Balfra vitték őket, ahol megpecsételődött a sorsuk, először Szerb Antal, majd Halász Gábor ment el. Halász hastífuszát kiheverve, túlette magát, abból a pénzből, ami Weöres Sándortól kért kölcsön. Haraszty Gyula tanulmányában olvashatjuk: „Hazatért bajtársaitól tudjuk - idézi fel Boldizsár Iván — hogy a megaláztatások és koplalás közepette, kiskabátban és takaró nélkül fagyoskodva is talált néhány olyan szót, amely a nyomorúságban is lelket öntött a többiekbe. Amíg élt, egy Shakespeare-kötetet rejtegetett és olvasgatott.”¹⁹ Testét a rákoskeresztúri tömegsírba temették, az irodalmi triumvirátus tagjaival együtt. Az életrajz széleskörű tárgyalásával sokoldalú képet kaptunk Halász Gáborról. Megismertük Halász Gábort, a fantasztikusan művelt embert, Halász Gábort, a könyvtár szerelmesét, vagy azt a Halász Gábort aki a munkatáborban Shakespeare-rel járt-kelt, de nem ismerjük még Halász Gábort, a kritikust, az irodalomtörténészt. Esszém utolsó “fejezete” Halász pályaképét szándékozik bemutatni, az olvasónak. Pár fontosabb megjelenését az irodalmi életben, már életrajzában említettem, de kiemelten fontosak ezen információk is. Halász már pályakezdőként is különcnek számított, mert nem képviselte a pozitívizmus nacionalista irányát, sem a szellemtörténet oldalát. Így ír magáról 1936-ban: „Vannak gyógyíthatatlan magányosok...”²⁰ Halász igazán híressé, a Nyugat második nemzedékének tagjaként vált. Itt Babits Mihály keze alatt dolgozott kritikustársaival. A Mikó Krisztina által „kerekasztal lovagjainak” keresztelt esszéisták legbensőbb és leghűségesebb, *Nyugatot* otthonuknak tekintők körét három esszéista: Cs. Szabó László, Szerb Antal és Halász Gábor alkotta. Halász és Szerb elsősorban tudósnak tartotta magát és csak utána írónak. Halász Gábor két fő esszétípusa a portré és a társadalmi tabló volt. Számára Babits volt a példakép az alkotásban, Mikó Krisztina szavaival élve: „(..) látszatra legellentmondásosabban, lényegében azonban a legkövetkezetesebben kötődött mesteréhez.”²¹ Babitshoz hasonlóan ő is közeledett a humanista-értékkörző eszmékhez. Elutasította az irodalomtörténet historizmusát, helyette ahistorikus magatartást vett fel, így tudta tökéletesen

¹⁶ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 506. oldal

¹⁷ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 508. oldal

¹⁸ Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság 508. oldal

¹⁹ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 212. oldal

²⁰ Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 195. oldal

²¹ Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia 23. oldal

kifejezni magát a portréval, így készült el Berzsenyi (1926-ban a Symposion című folyóiratban jelent meg,) Kazinczy (1931) a két Szécheny gróf (1934) és Bessenyei (1936) portréja. A tablóban, a tárgyalt személy helyett, a korszak kerül a középpontba, erre jó példa a Magyar Viktoriánusok, Magyar századvég vagy a Magyar középkor. Halász igyekezett elhatárolódni a romanticizmustól, ami számára sok egyéb irányzat keveredését, nem csak magát a romantikát jelentette, erről *A líra halála című* tanulmányában olvashatunk többet. Viszont annál nagyobb teret engedett a realizmusnak. R. Lőrincz Anita könyvéből idézem: „Halász Gábor, a kritikus feladatát így éppen abban látja, hogy a “romantikus” individuum- és közösségszmény veszélyeire rámutasson”²² illetve „Halász szerint a kritikus feladata tehát az ízlés irányítása”²³ Tisztán látható, mik Halász Gábor célkitűzései az irodalomban. Másik mestereként T.S. Eliot amerikai származású, angol kritikust jelöli meg. Hatott rá Kant, Spinoza, Hegel és Burke. Arany János pedig különleges helyet foglal el a halászi esztétika hierarchiarendszerében. Kritikai értékrendjét meghatározta az ész és értelem.

Végezetül néhány gondolat, a nyomatékosítás jeléül. Ha a magyar kultúrát egy gyöngysorhoz hasonlítanám, veszteségeinket mérlegelve az 1945-ös gyöngysor igen hiányos lenne, arányaiban nézve a gyöngyök majdnem több mint kétharmada hiányozna, egy hiányos gyöngysor pedig nem vállalható viselet. Ezzel arra tettem célzást, hogy a kultúra nem kultúra többé pár személy képviselésével. Magyarország rengeteget veszített a második világháborúban, és ami borzasztóbb, önként tette. Halász Gábor életének vizsgálatában jól látható, hogy nem egyedi esetről beszélünk, sőt, története ráhúzható sok más értelmiségi kortársára is, vegyük például barátját, Szerb Antalt, vagy Sárközi Györgyöt. A zsidóság elítélése, később diszkriminációja és elpusztítása általános gondolat volt, kivételek nélkül.

²² R. Lőrincz Anita - Félreértett hagyomány 14. oldal

²³ R. Lőrincz Anita - Félreértett hagyomány 18. oldal

Mellékletek:

Kivonat

a Bp. Kálvin-ter református egyház szülöttek és megkeresztelték XIII. számú anyakönyvéből, az 1901 évről

Efezus IV. r. 5. v. „EGY AZ ÚR, EGY A HIT, EGY A KERESZTÉSÉG”

Sorszám	Éve, hónapja és napja		A megkeresztelt		A szülők	A keresztszülők	Keresztelő lelkijelölő neve	Jegyzet
	a születésnek	a keresztelésnek	neve	neme fi nő	neve, születési helye, vallása, foglalkozása, lakóhelye, utca házszám	neve, vallása, foglalkozása és lakóhelye		
	1901 július 4	1901 július 15	Gábor		Rosenfeld Kozalia ref. Lujaden	Bartal Ilés Reisch Karolim	Molnar János	

Ez a kivonat az eredeti anyakönyvi bejegyzéssel szövegesen megegyezik.

Kiírta s hivatali pecséttel megerősítve kiadt: 1965. év január hó 27. napján.

L. Halász Tibor
református lelkijelölő

R. sz.: 317. - S-177/1976. - 5000 - 76,0791 Pátria Nyomda 030

Halász Gábor születési bizonyítványa

Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia 219. oldal

Halász Gábor portré

Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 184. oldal

Halász Gábor portré

http://www.magyarzsido.hu/index.php?option=com_catalogue&view=detail&id=632&Itemid=27

NYUGAT

SZERKESZTIK:
MÓRICZ ZSIGMOND és BABITS MIHÁLY

XXV. évfolyam 8. sz.

1932. április 16

BABITS MIHÁLY:

Goethe

GOETHE verseiből:

Valami halk, gyermeki bánat
Proemion — Mohamed éneke
Apámtól kaptam testemet
(Szabó Lőrinc fordításai)

GYERGYAI ALBERT:

Goethe napjai

ELEK ARTOR:

Goethe és a nemzedékek

HALASZ GÁBOR:

Jegyzetek Goethe-sorokhoz

ILLYÉS GYULA:

Isten ostora (Vers)

GELLERI ANDOR ENDRE:

A csákányos (Novella)

TUROK SOPHIE:

Hordtam már rongyaidat! — Mint
aki nehéz szerepre készül (Versek)

SINKÓ ERVIN:

Sorsok (Regény, III.)

FENYŐ LÁSZLÓ:

Barátomnak — Novemberi fény
(Versek)

LAKATOS LÁSZLÓ:

Egy gyermek játszik (Részlet egy
készülő önéletrajzból)

GELLERT OSZKAR:

Zizegő, zümmögő...
Mint Orpheus egykor (Versek)

AMBRUS ZOLTÁN:

A legendák és a tények (Találkozás
Ady Endrével — Pozitívizmus
«Ignis»)

FIGYELŐ:

Schöpfung Aladár: Új Anthológia (Fiatal költők 100 legszebb verse
Összeállította Babits Mihály)

MAGYAR ÍRÓK SATORA:

Nem igaz... (H. A.) — Az író felelős — A diákszabvány (Gunda Béla)

KÖZGAZDASÁG:

A Nyugat-Barátok Köre ankétja a magyar iparpártolásról (Móricz Zsigmond,
Magyar Pál, Hegedűs Lőránt, Karinthy Frigyes, Illoszky János, Nagy Margit,
Kodolányi János, Szieberth Imre, Dr. Hermann Alice, Máday István és
Kassák Lajos hozzászólásai)

Előfizetési ára:
negyedévre 10 P
65 Ké, 300 lct, 100 dinár
Egyéb külföldön: 12.50 P

Egyes szám ára:
2 pengő
12.50 Ké, 60 lct, 20 dinár
Egyéb külföldön: 2.50 P

Halász Gábor első megjelenése a *Nyugatban*, 1932. április 16.

<http://epa.oszk.hu/00000/00022/nyugat.htm>

Budapest, 1937. febr. 23.

Kedves Mihály,

ma érkeztél kaptem róla, hogy inkább esztétikusan
kínálható, mint véleményed elterjesztésére. De utána, az új
inkább, mint az antológiákra való tekintettel, mert már mindig készült
egy könyv, nagyon keveset volt már nyomtatásban látni. De
- igazán van minden igazán - talán még hátrahagyva a
beljében a magyar irodalmat tekintve, az az az, az benne a kedélyes
megfogalmazott. Azok az idézetek az olvasó. Reméltem vitával
a meggyőzési hatásában - az olvasó - nem tudok hinni
fáradság és végül hosszú. Bolátom azonban, hogy mint kedélyes
beljében méltányos és jogos az álláspontod. Azok a képek tehát,
a cikkek juttassák vissza hozzá, ebben az az az tudomásul
venni elhatározásomat, hogy a Nyugat munkái képei sorából
kivétel.

Reméltem barátságosan, amelyre nélkülözhetetlen, az a lényeg
egy oly képeket fog változtatni előidézési, mint az ilyen változatos
magánhadával is köztudatban vezet

harsány hírad

Halász Gábor.

Halász Gábor levele Babits Mihálynak 1937. február 23.

Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 198. oldal

2

1944. aug. 6.

Halász Gábor úrnak.

Bevallásom miattól kezdve ismételt
 elkerültem azokat a burzoi fészkeket, amelyeket
 az életem reménytelen és gyötrelmes része volt. Most,
 hogy az elkerülhetetlen nyugdíjazásot kénytelen voltam
 elfogadni, hogy megérjem, milyen kálvária és örömei
 gondolatok ismétlem keményített jóindulatokra, mennyire
 jólesett hallanom, hogy a legmegtehetősebb, még egész
 kényelmességek is vannak, sőt még a legújabbak.
 Hívhatlak művészi életre is nemcsak a jó barátok,
 hanem az új barátok ismétlem még inkább építkeznek; az
 ott költött életem mindig jótékonyan viselkedem a társaságban.
 Mostani körülmények alatt nehéz az életem elterelése,
 hogy megérjem, hogy vajon mennyire és milyen, hogy a
 Könyvtárban nem voltam egészen kénytelen.
 Amikor továbbra is jóindulatúkat látok és az általam
 kedvelt életemmel és a legújabbak között, különösen
 mindenek felett szeretném.

István leve
 Halász Gábor

Halász Gábor levele Fitz Józsefnek 1944. augusztus 6.

Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár 208. oldal

Halász Gábor otthona a Selmeci utca 25. szám alatt
A képeket én készítettem

SCHUTZ-PASS

Nr. 2/188

Name: Mikolau XXXXXX
Név:
Wohnort: Budapest
Lakó:
Geburtsdatum: März, 1937
Születési időp:
Geburtsort: Budapest
Születési helye:
Körperlänge: 180
Magasság:
Haarfarbe: blond Augenfarbe: grün
Hajszín: Szemszín:

Unterschrift:
Aláírás: Mikolau

SCHWEDEN

SVÉDORSZÁG

Die Kgl. Schwedische Gesandtschaft in Budapest bestätigt, dass der Obengenannte im Rahmen der — von dem Kgl. Schwedischen Außenministerium autorisierten — Repräsentation nach Schweden reisen wird. Der Betreffende ist auch in einen Kollektivpass eingetragen.

Bis Abreise steht der Obengenannte und seine Wohnung unter dem Schutz der Kgl. Schwedischen Gesandtschaft in Budapest.

Gültigkeit: rechnet 14 Tage nach Einreise nach Schweden.

A budapesti Svéd Kir. Követség igazolja, hogy fentnevezett — a Svéd Kir. Külügyminisztérium által jóváhagyott — repatriációs keretében Svédországba utazik.

Nevezett a kollektív útlevelben is szerepel.

Flutársádjá fentnevezett és lakása a Budapesti Svéd Kir. Követség oltalma alatt áll.

Érvényét veszti a Svédországba való megérkezéstől számított tizennegyedik napon.

Reiseberechtigung nur gemeinsam mit dem Kollektivpass. Einreisevisum wird nur in dem Kollektivpass eingetragen.

Budapest, den 24 August

1944

KÖNIGLICH SCHWEDISCHE GESANDTSCHAFT
SVÉD KIRÁLYI KÖVETSÉG

...
Kgl. Schwedischer Gesandte.

Az esszében említést tettem a nagyapámról, aki kisfiúként élte meg a világháborút. Ez az ő Schutz-pass-ja (védlevél), hadd mesélje el ő, mit is jelentett ez: „Talán hallottál Raoul Wallenbergről..(...) Aki, aki a svéd követségi titkár volt, meg volt egy nem is tom minek hívták, nem tom. Ilyen svájci követségi ember. És ezek, ezek azzal foglalkoztak, próbálták, próbáltak minél több embert megmenteni, több ember életét megmenteni. Ezt úgy próbálták elérni, hogy, hogy a hozzájuk fordulókat, svéd állampolgárságban részesítették. Úgynevezett svéd állampolgárságban részesítették, ő

gyakorlatilag öö ennek a formája az volt, hogy őket úgymond felvették egy ilyen közös, egy kollektív útlevele. (...) Nem adtak mindenkinek útlevelet, csak egy védlevelet adtak, ami azt jelentette, hogy az illető svéd állampolgárnak minősül és mint ilyen, mentesülnie kell az itteni...törvények alól. Ez persze szép elmélet volt, de gyakorlatilag a nyilasok, tulajdonképpen fűtyültek rá, de, de olyan azért volt, hogy ezek a Wallenberg meg ezek a svájciak,elementek, egész transzportokból kiemelték embereket. Ennek, ennek alapján, tehát az valamit elért, valami ért, meg voltak ilyen úgy nevezett svéd védett házak, ahova, ahova több száz embert koncentráltak és ott, ottan sikerült bizonyos módon megvédeni az embereket, de mindenesetre létezett, ez volt az egyik ilyen túlélési technika, próbálkozás, hogy meg kell szerezni a svéd Schutzpasst."
Önálló kutatás

Hartmann Vilmos-féle

PAPIRIPAR ÉS PAPIRFORGALMI R.-T.

BUDAPEST
V. AKÓTMÁNY UTCA 4.

SOROONYOM:
HARTMANNPAPÍR

TELEFON:
*114-666.

POSTATAKREKÉPZÉSI
SZÁMLA: 29.146.

ÖNÖK JELE

ÖNÖK LEVELE

M. JELŰNK 3/12

BUDAPEST. 1944. d. 0. 5.

TÁRGY:

Igazolvány

Igazoljuk, hogy **V a r g a** Péter, aki
Debrecenben, 1895. október 17-én született és
r. m. kath. vallású, vállalatunknál mint eltiszt
alkalmazásban áll.

Teljes tisztelettel

HARTMANN VILMOS-féle

PAPIRIPAR ÉS PAPIRFORGALMI R.-T.

J. K. Kónya

Bátorkodtam beilleszteni, "Varga Péter" vagyis nagyapám édesapjának munkaviszonyát tanúsító dokumentumot is.

Önálló kutatás

Felhasznált irodalom:

Mikó Krisztina - Halász Gábor monográfia

R. Lőrincz Anita - Félreértett hagyomány

Kőműves Imre - A magyar sajtó mártírjai

Péter László - Új magyar irodalmi lexikon

Nemes Nagy Ágnes - Szó és szótlanság

Schöpflin Aladár – A magyar irodalom története a XX. században

Illés Endre - Írok színészek dilettánsok

Száray Miklós – Kaposi József – Történelem IV.

Haraszty Gyula – Halász Gábor és az Országos Széchényi Könyvtár

<http://epa.oszk.hu/01400/01464/00014/pdf/183-215.pdf>

Holokauszt Magyarországon – Vérvád és tisztaeszlári per

http://www.holokausztmagyarorszag.hu/index.php?section=1&type=content&chapter=7_1_1

Harmat Árpád – A varsói gettólázadás

<http://tortenelemklub.com/ii-vilaghaboru/csatak-hadmveletek/199-a-varsoi-gettolazadas>

Wikipédia – A zsidó holokauszt Magyarországon

http://hu.wikipedia.org/wiki/Zsid%C3%B3_holokauszt_Magyarorsz%C3%A1gon